

واژه‌ها و اصطلاحات کلیدی در
خدمات مالی نوآورانه

مهدی اسماعیلی رخ

تیر ۱۳۹۸

فینویشن
finovation.ir

مقدمه

در تعاملات کاری و در زندگی روزمره بارها به این موضوع برخوردیم که افراد در مورد واژه یا مفهومی به تبادل نظر، ارائه مطلب، همفکری و یا جدل می‌پردازند در حالی که تعریف یا درک مشترکی از آن واژه ندارند.

در آخرین همایشی که شرکت داشتم، خبرگان و متولیان حاضر در پنل‌های تخصصی، بدون اینکه ابتدا تعاریفشان را از موضوع پنل مطرح کنند وارد بحث و تبادل نظر می‌شدند و لذا عملاً رسیدن به نقاط مشترک دشوار می‌شد و مخاطب نیز در مقاطعی سردرگم از اینکه کدام نظر قابل پذیرش‌تر است به نظاره می‌پرداخت.

در موضوعات کسب‌وکاری و مدیریتی این امر به وفور اتفاق می‌افتد چرا که موضوعات مرتبط با علوم انسانی، مفاهیمی انتزاعی و برگرفته از ذهن ما و یا اندیشمندانی است که در مورد آنها مفهوم پردازی کرده‌اند و هر یک از دیدگاه خود مفهومی را تبیین کرده‌اند.

وجود اختلاف دیدگاه و پارادایم‌های مختلف خوب و سازنده است اما دشواری زمانی آغاز می‌شود که نیاز به مفاهمه برای پیشبرد اهداف مشترک در موضوعی مشخص داشته باشیم. اینجاست که برای ارتباط و اشتراک معنی و مفهوم به علائم، کدها و رمزهای مشترک نیاز داریم. در واقع مفاهمه بین افراد تنها از طریق تبادل معانی مشترک حاصل می‌گردد.

در این مجموعه تلاش کرده‌ام با مراجعه به منابعی معتبر یا متداول، برای واژه‌هایی که هر روزه در حوزه خدمات مالی می‌شنویم یا بکار می‌بریم تعاریف و تفاسیری پیشنهاد کنم.

ناگفته پیداست حتما تعاریف دیگری برای هر یک از این مفاهیم وجود دارد که در جایگاه خود درست و قابل ارجاع است اما هدف از این مجموعه ایجاد زبان و درک مشترک و رسیدن به تعاریف هماهنگ و یکپارچه در بین اعضای یک تیم، سازمان و یا فراتر از آن است تا از طریق ایجاد توافقی بین الاذهانی مبنایی برای رسیدن به اهداف مشترک شکل بگیرد.

تکمیل مداوم این واژه‌نامه یکی از کارهایی است که علاقه فراوانی به آن دارم و امیدوارم با کمک تک تک شما خوانندگان ارجمند امکان پذیر شود.

مهدی اسماعیلی رخ

معاون طرح و برنامه

شرکت تجارت الکترونیکی ارتباط فردا

تابستان ۱۳۹۸

تعریفی از فین تک (Fintech)

واژه فین تک از ترکیب دو واژه مالی (Financial) و فناوری (Technology) در زبان انگلیسی ساخته شده است و به استفاده از فناوری و مدل‌های کسب‌وکار نوآورانه در خدمات مالی اشاره دارد. امروزه واژه فین تک هم به صنعتی نوپا در بخش مالی و هم به شرکت‌های فعال در فین تک اطلاق می‌شود.

برای شناخت بیشتر فین تک در ادامه به معرفی اجزای آن شامل حوزه مالی (با محوریت بخش مالی در اقتصاد و انواع خدمات مالی) و فناوری (با محوریت فناوری‌های دیجیتال و نوآوری‌های فناورانه) پرداخته شده و در ادامه سایر تعاریف آورده شده است.

تعریفی از بخش اقتصادی (Economic Sector)

بخش اقتصادی یا Economic Sector به هر یک از افزایش‌های صورت گرفته بر روی فعالیت‌های اقتصادی در هر کشور یا فراتر از آن اطلاق می‌شود. در تعریفی متداول^۱ بخش اقتصادی، افزایش از جمعیت افراد حقیقی و حقوقی یک کشور است بر اساس حوزه اقتصادی که در آن مشغول به کار و فعالیت هستند.

اقتصاددانان ۵ بخش عمده زیر را برای اقتصاد معرفی کرده‌اند:

- ① بخش اول: شامل کشاورزی، معدن‌کاوی و سایر فعالیت‌های مرتبط با منابع طبیعی
- ② بخش دوم: شامل تولید، مهندسی و ساخت
- ③ بخش سوم: شامل خدمات
- ④ بخش چهارم: شامل فعالیت‌های فکری نظیر آموزش و پژوهش
- ⑤ بخش پنجم: سیاست‌گذاری و تصمیمات کلان در دولت و صنعت

^۱ <http://www.businessdictionary.com/definition/economic-sector.html>

تعریفی از بخش مالی (Financial Sector)

علاوه بر بخش بندی ۵ گانه فوق، تقسیم بندی‌های دیگری نیز وجود دارد که در آن‌ها اقتصاد به بخش‌های جزئی‌تری تقسیم شده است. به عنوان مثال در تقسیم بندی دیگری اقتصاد به ۲۱ بخش افراز شده است:

بهداشت و درمان	هوافضا
مهمانداری	کشاورزی
اطلاعات	شیمیایی
ساخت و تولید	کامپیوتر
رسانه‌های جمعی	ساخت و ساز
معادن	دفاع
مخابرات	آموزش
حمل و نقل	انرژی
آب	سرگرمی
خدمات و سرویس	مالی
	غذایی

در این تقسیم بندی‌های جزئی‌تر بخش مالی (Financial Sector) یکی از اساسی‌ترین بخش‌های اقتصاد است که خدمات مالی (Financial Services) را به مشتریان حقیقی و حقوقی اعم از کوچک، متوسط یا بزرگ ارائه می‌کند. لذا بخش مالی یا موسسات و شرکت‌های مالی^۲ در تعاریف، طبقه بندی‌ها و استانداردهای مختلف به اشکال متفاوتی معرفی شده‌اند. به منظور یکسان‌سازی تعابیر، ابتدا تعاریف ارائه شده توسط برخی نهادهای معتبر ارائه شده و در نهایت تعریف پیشنهادی مولف آورده شده است.

^۲ Financials

بخش مالی در گزارش‌های Ernst & Young

شرکت خدمات مشاوره حرفه ای ارنست‌اندیانگ^۳ یکی از ۴ شرکت برتر خدمات حسابرسی و مالی در دنیاست و نزدیک به ۲۷۰۰۰۰ متخصص در تمام دنیا در ۷۰۰ دفتر این شرکت همکاری دارند. گزارش‌های تهیه شده توسط این شرکت از مهمترین مراجع در بخش مالی است.

ارنست‌اندیانگ در گزارش‌های اخیر خود بخش مالی را به صنایع زیر دسته بندی کرده است:

بخش مالی

- ④ پرداخت (Payment)
- ④ بانک‌داری و وام دهی (Banking & Lending)
- ④ مدیریت سرمایه‌گذاری (InvesTech)
- ④ مدیریت دارایی (PropTech)
- ④ تامین مالی و تامین سرمایه (Financing & Funding)
- ④ بیمه (InsurTech)
- ④ بازارهای الکترونیک مالی و تجمیع‌گری (Fin. eMarketplaces & Aggregators)
- ④ تامین فرایندها و فناوری‌های توانمندساز (Enabling Processes & Technology)
- ④ تحلیل داده‌های مالی (Financial Data Analysis)
- ④ تنظیم مقررات (RegTech)

بخش مالی در گزارش‌های Deloitte

^۳ Ernst & Young (EY)

شرکت خدمات مشاوره حرفه ای دیلویت^۴ یکی دیگر از ۴ شرکت برتر خدمات حسابرسی و مالی در دنیاست و نزدیک به ۳۰۰۰۰۰۰ متخصص در تمام دنیا با این شرکت همکاری دارند. گزارش‌های تهیه شده توسط این شرکت در بخش مالی از مهمترین مراجع تصمیم‌گیری در نهادهای بین‌المللی و کشورهای مختلف است. از نگاه دیلویت بخش مالی، بخشی از اقتصاد است که دربرگیرنده موسسات و شرکت‌هایی است که خدمات مالی به مشتریان حقیقی و حقوقی اعم از کوچک، متوسط یا بزرگ ارائه می‌کنند.

دیلویت در گزارش‌های اخیر خود بخش مالی را به صنایع زیر دسته بندی کرده است:

بخش مالی

❶ بانکداری: سپرده‌پذیری و وام‌دهی (Banking: Deposits & Lending)

❷ پرداخت (Payment)

❸ بیمه (Insurance)

❹ بازار سهام (Stock Market)

❺ مدیریت سرمایه‌گذاری (Investment Management)

❻ تامین سرمایه (Capital Raising)

تعریفی از خدمات مالی (Financial Services)

با نگاهی به تعاریف فوق و تلفیق آن‌ها، مولف، خدمات مالی در بخش مالی را به صورت ذیل تعریف و دسته بندی کرده‌است.

خدمات مالی (Financial Services)

^۴ Deloitte

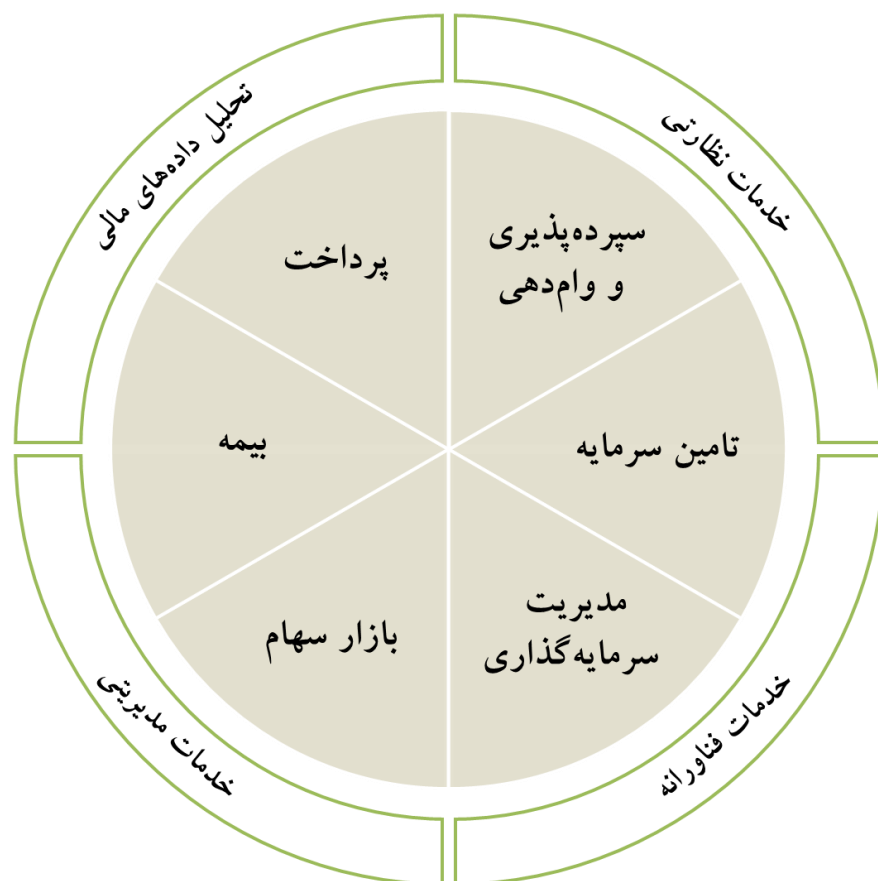
در بخش مالی انواع مختلفی از خدمات مالی ارائه می‌شود که می‌توان آن‌ها را بر اساس نوع مشتری به دو گروه تقسیم‌بندی کرد. گروه اول خدماتی که به مشتریان نهایی (اعم از حقیقی و حقوقی) قابل عرضه است و گروه دوم خدماتی که عمدتاً به شرکت‌های مالی فعال در گروه اول ارائه می‌شود.

گروه اول خدمات مالی:

- ④ سپرده‌پذیری و وام‌دهی (بانکداری) (Banking: Deposits & Lending)
- ④ پرداخت (Payment)
- ④ بیمه (Insurance)
- ④ بازار سهام (Stock Market)
- ④ مدیریت سرمایه‌گذاری (Investment Management)
- ④ تامین سرمایه (Capital Raising)

گروه دوم خدمات مالی:

- ④ تامین خدمات فناورانه (Enabling Technology)
- ④ تامین خدمات مدیریتی (Enabling Processes)
- ④ تحلیل داده‌های مالی (Financial Data Analysis)
- ④ خدمات نظارتی و تنظیم مقررات (RegTech)

خدمات مالی به مشتری نهایی

 تامین خدمات برای شرکت‌ها و موسسات مالی

شکل ۱ - گستره و دسته‌بندی خدمات مالی به پیشنهاد مولف

تعریفی از بانکداری و بانک (Bank vs. Banking)

بانکداری / بانک

تعریف

- ⊗ بانک یا بانک تجاری (Commercial Bank) در تعاریف متداول موسسه‌ای مالی و دارای مجوز برای بانکداری است.
- ⊗ بانکداری در این تعریف به معنای سپرده‌پذیری و وام‌دهی است.
- ⊗ امروزه بانک‌های پیشرو علاوه بر بانکداری یا همان سپرده‌پذیری و وام‌دهی (Banking: Deposits & Lending) به ارائه سایر خدمات مالی نیز می‌پردازند.
- ⊗ سایر خدمات مالی شامل خدمات پرداخت (Payment)، بیمه (Insurance)، بازار سرمایه (Stock Market)، مدیریت سرمایه‌گذاری (Investment Management) و تامین سرمایه (Capital Raising) است.
- ⊗ در اغلب کشورها، بانک‌ها از دولت یا بانک مرکزی مجوز می‌گیرند و تحت مقررات‌گذاری و نظارت آن‌ها هستند.
- ⊗ علاوه بر بانک‌های تجاری در دنیا نوع دیگری از بانک‌ها با عنوان بانک‌های سرمایه‌گذاری (Investment bank) وجود دارند که در ایران نیز با عنوان شرکت‌های تامین سرمایه شناخته می‌شوند و به شرکت‌ها، دولت‌ها و افراد کمک می‌کند تا از راه تعهد پذیره‌نویسی یا نمایندگی کارفرما در انتشار اوراق بهادار به گردآوری سرمایه اقدام کنند. یک بانک سرمایه‌گذاری (شرکت تامین سرمایه) هم‌چنین می‌تواند خدمات مالی متنوع دیگری نظیر مشاوره در زمینه ادغام و تملیک، بازارگردانی یا انتشار ابزارهای مالی ارائه کند.

تعریفی از پرداخت (Payment)

پرداخت / ارائه‌دهنده خدمات پرداخت

تعریف

- ① پرداخت، صنعت پرداخت یا نظام پرداخت به طیف کاملی از سازوکارها و فرایندها گفته می‌شود که پرداخت خرد را در سطح ملی یا فراتر از آن به اجرا درمی‌آورند.
- ② این سازوکارها و فرایندها شامل ابزارهای پرداخت، شرکت‌ها و موسسات خدمات دهنده، پلتفرم‌ها و زیرساخت‌های پرداخت، ترتیبات بازار و چارچوب تنظیم مقررات است.
- ③ ارائه‌دهنده خدمات پرداخت، موجودیتی است که خدماتی را ارائه می‌کند که اجازه می‌دهد وجوه و پول از یک حساب برداشته شود و یا واریز شود.
- ④ تراکنش‌های پرداخت شامل انتقال وجه، صدور و یا پذیرش یک ابزار پرداخت (مانند کارت‌های نقدی، کارت‌های اعتباری، چک و پول دیجیتال) و سایر خدمات محوری مرتبط با جابجایی وجوه است.
- ⑤ در تعریف عام، ارائه‌دهنده خدمات پرداخت، دربرگیرنده شرکت‌های تخصصی پرداخت مانند اپراتورهای مجوزدار برای انتقال وجه (که در ایران با نام شرکت خدمات پرداخت (PSP) شناخته می‌شوند)، همچنین بانک‌ها و موسسات دریافت کننده سپرده و یا صادرکنندگان پول‌های دیجیتال می‌شود.

تعریفی از فناوری (Technology)

ارائه تعریفی از فناوری در عین حال که ساده به نظر می‌رسد، دشوار نیز هست. با بررسی تعاریف مختلف می‌توان فناوری را مجموعه دانش، فنون، مهارت‌ها، کالاها، فرایندها، ابزارها، روش‌ها و سیستم‌های لازم برای ساخت محصول، ارائه خدمت، انجام وظیفه و یا برپایی یک شرکت برای رسیدن به اهداف مشخص دانست.

مرکز انتقال فناوری آسیا و اقیانوسیه^۵ چهار بعد برای فناوری بر می‌شمرد:

- ⑤ فن افزار (Technoware) که جنبه‌های فیزیکی، سخت افزاری و تجهیزات را در بر می‌گیرد.
- ⑤ انسان افزار (Humanware) که در دانش ضمنی و مهارت‌های انسانی برای تولید، خدمت و خلاقیت تجلی می‌یابد.
- ⑤ اطلاعات افزار (Infoware) که دانش صریح و متجسم در مدارک و اسناد را شامل می‌شود.
- ⑤ سازمان افزار (Orgaware) که به قابلیت‌های سازمانی و مدیریتی اشاره دارد.

فناوری‌های نوین در بخش مالی

فناوری‌های نوین و نوظهور در سال‌های اخیر تاثیرات جدی بر بخش مالی داشته‌اند و افق پیش رو حاکی از نقش روزافزون فناوری در خدمات مالی است. این فناوری‌ها موجی از تغییرات را به همراه خود می‌آورد که در کنار تهدیدهای بالقوه، فرصت‌های راه‌بردی متعددی را برای کسب و کارها فراهم می‌کند. در این شرایط بسیاری از موسسات مالی، بانک‌ها و استارت‌آپ‌ها می‌توانند با شناخت فرصت‌ها و روندهای آتی فناورانه به الگوهای موفق تبدیل شوند. در این مسیر و با تحلیل گزارش‌های منتشر شده در خصوص آینده‌ی خدمات مالی می‌توان فناوری‌های زیر را به عنوان محرک‌های آتی در بخش مالی شناسایی کرد:

- ⑤ دروازه‌های باز برنامه‌نویسی (Open API)

^۵ Asian and Pacific Centre for Transfer of Technology (APCTT)

با فرصتی که دروازه‌های باز برنامه‌نویسی و اکران عمومی اطلاعات در اختیار استارت‌آپ‌ها قرار می‌دهد و همچنین با توجه به اینکه دیگر لازم نیست همه خدمات مالی زیر یک سقف و توسط موسسات مالی ارائه شوند، شاهد تفکیک خدمات و ورود تعداد زیادی فین‌تک تازه‌وارد به عرصه خدمات مالی خواهیم بود که موسسات مالی سنتی را به چالش می‌کشند و به چابکی نیازهای مختلف مشتریان را برآورده خواهند ساخت. این تازه‌واردان دربرگیرنده طیف متنوعی از فین‌تک‌ها، بانک‌های مجازی و یا شرکت‌های بزرگ عرصه فناوری خواهند بود که هر یک گوشه‌هایی از خدمات متنوع مالی و بانکی را ارائه خواهند داد.

در آینده‌ی نزدیک، موسسات مالی سنتی چاره‌ای ندارند جز اینکه دست از شیوه‌های سنتی ارائه خدمات و توسعه‌ی محصول بردارند و به جای رقابت با فین‌تک‌های چابک تلاش کنند با آن‌ها مشارکت‌های پایدار و رابطه‌های برنده - برنده شکل دهند و از این طریق مزیت رقابتی خود را حفظ کنند. لذا آینده‌ی خدمات مالی حاصل مشارکت پابرجایان با تازه‌واردهای چابک بر پایه دروازه‌های باز برنامه‌نویسی خواهد بود.

⊗ پلتفرم‌ها

موسسات مالی بزرگ باید مدل کسب‌وکار خود را به نحوی تغییر دهند که بتوانند به عنوان سکو و پلت‌فرم برای تعامل سایر بازی‌گران عمل کنند و تا حد زیادی از ارائه‌ی خدمات مستقیم و توسعه‌ی محصولات فاصله بگیرند و این حوزه را به شرکای استراتژیک و چابک‌تر خود واگذار کنند. در فضای جدید مدل‌های کسب‌وکار مبتنی بر پلت‌فرم قابل توسعه است که بر مبنای تاثیرات شبکه، روش‌های کسب درآمد مختلفی را با خود به همراه می‌آورند. از روش‌های مستقیم درآمدزایی مانند ارائه ابزارهای نوین یا مجوزدهی به فین‌تک‌ها و یا شارژ آن‌ها بر اساس استفاده حجمی از داده‌ها تا روش‌های غیرمستقیمی مانند دریافت سهمی از تراکنش فین‌تک‌ها با مشتریان نهایی و یا افزایش درآمد خدمات سنتی به دلیل افزایش ترافیک اکوسیستم قابل تعریف است.

⊗ فناوری‌های نظارتی و تنظیم مقررات (Regtech)

نوآوری‌های ساختارشکن و فناوری‌های نوظهور مالی به دنبال خود نظام جدیدی از ارتباطات میان بازی‌گران را ایجاد می‌کنند که الزامات و مقررات خاص خود را می‌طلبد. فناوری نظارتی یا تنظیم مقررات در آینده به یکی از

مهم‌ترین ابزارهای نظارتی برای بانک‌های مرکزی و سازمان‌های تنظیم مقررات بدل خواهد شد که بر زیست‌بوم مالی تاثیر می‌گذارد و خود نیز از آن تاثیر می‌پذیرد.

❷ فناوری‌های امنیتی

با ایجاد دسترسی باز به اطلاعات موسسات مالی، هکرها و دزدان سایبری نیز حمله‌های خود را گسترش خواهند داد و لذا برای مقابله با آن‌ها سرمایه‌گذاری در سیستم‌های امنیت سایبری و اقدامات پیش‌گیرانه افزایش چشم‌گیری خواهد یافت و روش‌های جدید احراز هویت مشتریان مبتنی بر مشخصات زیستی آن‌ها توسعه می‌یابد.

❸ اینترنت اشیا

ظهور اینترنت اشیا و واقعیت افزوده در حال تغییر تجربه مشتری از واقعیت و نحوه‌ی ارائه‌ی خدمات است. حسگرسازی را سومین انقلاب در اتوماسیون، پس از مکانیزاسیون و اطلاعات‌محوری می‌دانند. در این تحول، محصولات جدید مانند موبایل‌های هوشمند، تبلت‌ها، تلویزیون‌ها و لوازم خانگی با سنسورها و حسگرهای متعدد و یا فناوری‌های حسی ترکیب می‌شوند تا زیرساخت ارائه‌ی خدمات را فراهم سازند. اینترنت اشیا و واقعیت مجازی تبلور حسگرسازی در محیط پیرامونی ماست که ترکیب آن‌ها با خدمات مالی انقلاب سوم اتوماسیون را در بخش مالی نیز به پیش خواهد برد. در آینده‌ای نه چندان دور، مشتریان یک‌پارچگی خدمات مالی با گجت‌ها و سایر ابزارهای خود را طلب خواهند کرد.

❹ فناوری رباتیک و هوش مصنوعی

در آینده، ظهور فین‌تک‌های چابک، موسسات مالی سنتی را وادار می‌کند برای باقی ماندن در میدان رقابت، در کنار ایجاد تمایز به کاهش هزینه‌ها نیز روی بیاورند. یکی از اساسی‌ترین راه‌کارها در این مسیر به‌کارگیری هرچه بیشتر ربات‌هاست و در آینده، بسیاری از فرایندها و فعالیت‌های محوری و پشتیبان در بخش مالی توسط هوش مصنوعی و ربات‌ها انجام می‌شود. هوش مصنوعی در زمینه‌هایی نظیر مشاوره‌ی هوشمند، شناسایی مشتریان بالقوه، اعتبارسنجی مشتری، قیمت‌گذاری، احراز هویت، جلوگیری از تقلب و کشف پول‌شویی نقشی پررنگ خواهد یافت.

④ فناوری شناختی (Cognitive)

شناخت و الگوبرداری از نحوه‌ی کار مغز ما در قالب فناوری‌های شناختی، آینده بشر را دگرگون می‌کند. این روند امکان می‌دهد که با تلفیق داده‌کاوی و فناوری‌های شناختی، موسسات مالی و فین‌تک‌ها بیش از پیش به سمت شبیه‌سازی ذهن مشتریان و تلاش برای تاثیرگذاری بر تصمیمات آن‌ها بپردازند.

④ فناوری ابری (Cloud)

با افزایش تعداد بازی‌گران در بخش مالی، دسترسی همزمان همه آن‌ها به داده‌ها و اطلاعات از اهمیت بیشتری برخوردار می‌شود و در آینده نیاز به دسترسی مداوم و به‌روز بودن تجهیزات، موسسات مالی را به سمت برون‌سپاری مدیریت زیرساخت‌ها و تمرکز بر استفاده از رایانش ابری سوق خواهد داد. ارائه‌دهندگان خدمات رایانش ابری، در این فضا امکان ارائه خدمات زیرساختی خود را بیش از پیش پیدا می‌کنند.

④ شبکه‌های اجتماعی

شبکه‌های اجتماعی چهره ارتباطات انسانی را دگرگون کرده است و به زودی تبادلات مالی ما را نیز درخواهد نوردید. جابجایی پول و دریافت خدمات در شبکه‌های اجتماعی گسترش روزافزونی خواهد یافت. فناوری‌های نوین این امکان را می‌دهد که فین‌تک‌ها به راحتی در این عرصه ورود کنند و بتوانند خدمات خود را در بستر شبکه‌های اجتماعی نیز ارائه دهند ضمن اینکه شبکه‌های اجتماعی و کسب‌وکارهای پرمخاطب، خود نیز وارد خدمات مالی خواهند شد.

④ فناوری بلاک‌چین

فناوری بلاک‌چین و دفاتر توزیع شده، انقلابی در تبادلات و قراردادهای میان طرفینی که لزوماً به هم اعتماد ندارند ایجاد خواهد کرد. این فناوری در قالب قراردادهای هوشمند و رمزارزها می‌تواند نهادهای واسط مالی را که با ظهور فین‌تک‌ها بخشی از ارتباطات مستقیم با مشتری را از دست می‌دهند باز هم محدودتر کند و تعاملات مستقیم و دوطرفه را گسترش دهد. این امر جایگاه سنتی موسسات مالی و تنظیم‌کنندگان مقررات، نظیر بانک‌های مرکزی را به صورت جدی به چالش خواهد کشید و از هم‌اکنون آن‌ها را به تکاپو انداخته است.

فناوری‌های فوق و ترکیب آن‌ها با یکدیگر توان تاثیرگذاری شگرفی در زیست‌بوم مالی و بانکی را دارند. بسیاری از این تاثیرات از هم اکنون قابل مشاهده است و فین‌تک‌های نوآور به همراه بانک‌های پیش‌رو بهره‌برداری از این فناوری‌های نوین را آغاز کرده‌اند.

اما در دنیای کسب‌وکار، فناوری و نوآوری مفاهیمی در هم تنیده و نزدیک هستند و ارائه تعریفی از فناوری بدون دانستن ارتباط آن با نوآوری امکان‌پذیر نیست. لذا در ادامه به تعریف نوآوری نیز پرداخته‌ایم.

تعریفی از نوآوری (Innovation)

نوآوری از آن دسته مفاهیمی است که در حوزه علمی تعاریف و تفاسیر متعدد و متفاوتی برای آن ارائه شده و به همین دلیل نگاه‌ها و برخوردهای مختلفی را به این مفهوم و موارد پیرامونی آن مشاهده می‌کنیم. دلیل این تعدد تعاریف و برداشت‌ها را می‌توان در چند بعدی بودن نوآوری و ریشه‌های آن در مسایل فنی، اقتصادی، جامعه‌شناختی، روانشناختی و... جستجو کرد.

از بررسی تعاریف مختلف می‌توان استنباط کرد نوآوری به معنای کار تازه و نو و همچنین دارای ویژگی ارزش-افزایی است. برخی تعاریف نوآوری بر فرایند آن تاکید دارند و نوآوری را فرایند گردآوری هر نوع ایده جدید و مفید برای حل مساله می‌دانند و با این نگاه نوآوری شامل شکل گرفتن ایده، پذیرش و اجرای آن است. از دیدگاهی دیگر نوآوری بر اساس نو بودن و به عنوان یکی از صفات ویژه ترقی و توسعه اقتصادی معرفی می‌شود که به معنای مجموعه‌ای از فعالیت‌هاست که برآورنده پدیده‌های نو و به کارگیرنده آن‌ها می‌باشد. برخی اندیشمندان نیز برای تعریف نوآوری بر جنبه اجتماعی آن تاکید دارند و نوآوری را به صورت «تغییر برای حرکت به سوی یک هدف مطلوب اجتماعی» می‌دانند. یکی از تعاریف معتبر در این خصوص را متفکر اقتصادی معروف، ژوزف شومپیتر^۶ ارائه کرده است. شومپیتر نوآوری را ارائه محصول جدید، روش‌های جدید تولید، گشایش

^۶ Joseph Schumpeter

بازارهای جدید، دستیابی به مواد اولیه نوین و یا ایجاد روش‌های سازماندهی جدید می‌داند به نحوی که برهم‌زننده نظم و تعادل اقتصادی موجود باشد و نظم و تعادلی جدید ایجاد کند.

البته ماهیت نوآوری در بخش‌های صنعتی مختلف متفاوت است. در یک دسته‌بندی معتبر که به شومپیتر نسبت داده می‌شود بخش‌ها بر اساس ساختار بازار و پویایی صنعت به دو گروه تقسیم بندی می‌شوند. گروه ۱ دارای مشخصه تخریب خلاق^۷ هستند و ورود فناورانه به آن‌ها برای تازه‌واردان امکان پذیر است و کارآفرینان و شرکت‌های نوپا نقش زیادی در فعالیت‌های نوآورانه آن بخش دارند. گروه ۲ دارای مشخصه انباشتگی خلاق^۸ هستند و متشکل از شرکت‌های بزرگی است که مسلط بر بازارند و دیوارها و موانع ورود تازه واردها به آن‌ها زیاد است.

به نظر می‌رسد در بخش مالی ما با ترکیبی از این دو نوع نوآوری مواجهیم.

تعریفی از زیست‌بوم مالی (Financial Ecosystem)

زیست‌بوم مالی دربرگیرنده مجموعه‌ای از بازیگران، فناوری‌ها، نهادها و روابط بین آن‌ها در حوزه مالی است. در مرکز این زیست‌بوم، بازیگران اصلی شامل موسسات مالی، فین‌تک‌ها و رگولاتورها قرار دارند که به همراه نظام علمی، مراکز پژوهشی و نهادهای حمایتی ظرفیت ارائه خدمات مالی را ایجاد می‌کنند. شرایط بازار، زیرساخت‌های ارتباطی و نهادهای نرم نظیر بافتار اقتصادکلان و نهادهای قانون‌گذاری ملی نیز در این زیست‌بوم نقش بسزایی دارند.

^۷ creative destruction

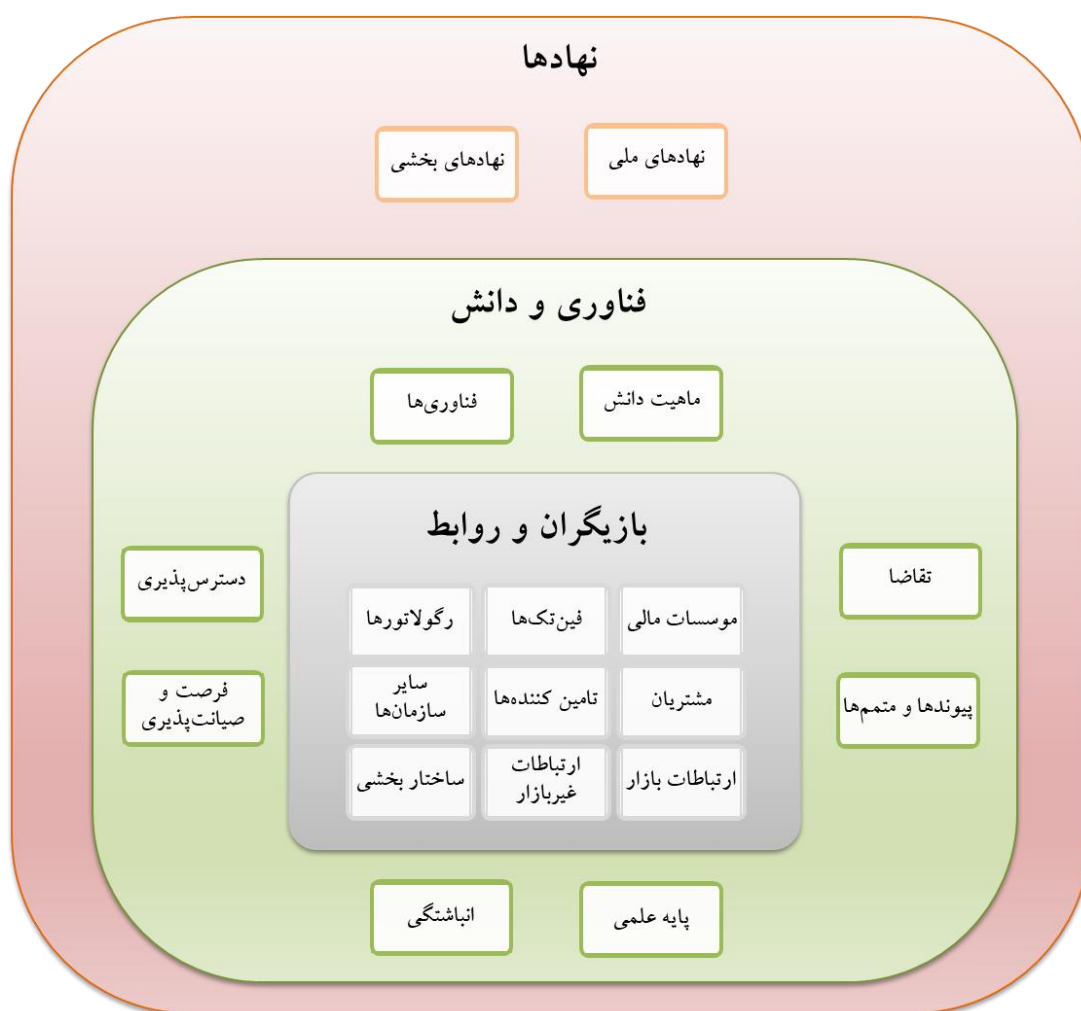
^۸ creative accumulation

برای شناخت زیست‌بوم مالی می‌توان اجزای آن را در سه گروه دسته بندی کرد:

④ بازیگران، شبکه‌ها و ارتباطات

④ فناوری و دانش

④ نهادها

شکل ۲ - ابعاد و اجزای زیست‌بوم مالی به پیشنهاد مولف

یکی از مشخصه‌ها و ابعاد اصلی در هر زیست‌بوم، فناوری و دانش آن بخش است که به دانش و حوزه فناوری اشاره دارد. در رژیم فناوری هر بخش، دسترس‌پذیری به این معناست که چقدر به دانش آن حوزه دسترسی وجود دارد. به عنوان مثال در بخش نظامی دسترس‌پذیری کمتر است. ممکن است در برخی بخش‌ها نظیر صنایع دارویی به علت حضور شرکت‌های بزرگی که انحصار ایجاد کردند دسترس‌پذیری تا حدود زیادی محدود شده باشد اما در بخش مالی یا نرم‌افزار دسترسی به دانش بسیار بیشتر است.

فرصت در یک رژیم فناوری به این موضوع اشاره دارد که در صورت سرمایه‌گذاری در یک بخش تا چه میزان می‌توان به دانش جدید و فناوری جدید دست پیدا کرد و اینکه فرصت‌های آن صنعت زیاد و یا محدود هستند. ممکن است در برخی بخش‌ها فرصت‌های زیادی وجود داشته باشد، اما در بعضی بخش‌ها سرمایه‌گذاری‌های جدید کمتر به دانش جدید منجر می‌شود. از دیگر مشخصه‌هایی که در یک رژیم فناوری اهمیت داشته و ارتباط نزدیکی با فرصت دارد صیانت‌پذیری است، صیانت‌پذیری به این امر می‌پردازد که در صورت دستیابی به دانش و فناوری در یک بخش تا چه میزان می‌توان آن را صیانت نمود. سازوکارهای مختلفی نظیر محرمانگی، ثبت اختراع، پیشتازی در بازار یا داشتن دارایی‌های مکمل برای امر صیانت‌پذیری در کشورها و در بخش‌های مختلف وجود دارد.

مشخصه مهم دیگر در رژیم فناوری انباشتگی دانش است. در برخی بخش‌ها دانش حاصله در طی سال‌ها بر روی هم انباشته شده است. به عنوان مثال خودروسازی از این دسته صنایع است. یک کارآفرین به سادگی نمی‌تواند وارد عرصه تولید خودرو شود چرا که دانش طراحی، تامین، تولید و بازرگانی در صنعت خودرو در طی چندین سال انباشته شده است. اما در بعضی صنایع این انباشتگی بدلالی نظیر تغییرات سریع فناوری کمتر است و می‌توان به دانش لازم برای ورود به بازار و رقابت با سرعت بیشتری دسترسی یافت. مشخصه‌های دیگری از رژیم فناوری نظیر میزان ضمنی بودن دانش، گذشته بودن، پیچیدگی دانش یا پایه علمی نیز در بخش‌های مختلف متفاوت است.

از دیگر ابعاد مهم زیست‌بوم‌های بخشی، مرزهای بخش است. برای مطالعه بخش‌ها باید مرزهای بخش شناسایی شود. صنایع مختلف مرزهای مختلف دارند، مرزهای نظام بخشی از طریق ماهیت دانش آن‌ها، فناوری‌های مورد کاربرد، تقاضای بازار و پیوندهای مکمل و متمم با سایر صنایع می‌تواند ترسیم شود.

بعد مهم دیگر در نظام‌های بخشی، بازیگران و شبکه‌های میان آنان است. در میان بازیگران، بنگاه‌ها و رگولاتورهای مسلط از اهمیت بالایی برخوردارند. کاربران و مصرف‌کنندگان محصولات و خدمات بخش، تامین‌کنندگان هر بخش و سایر سازمان‌ها مانند دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی و سازمان‌های محلی از دیگر بازیگران کلیدی در هر بخش هستند.

این بازیگران از آن جهت شناسایی می‌شوند که روابط و شبکه‌های بین آن‌ها مورد تحلیل قرار گیرد. بازیگران می‌توانند ارتباطات مختلفی با هم داشته باشند. اصلی‌ترین این ارتباطات در قالب ارتباطات بازار و عرضه و تقاضا شکل می‌گیرد. علاوه بر ارتباطات بازار یک سری ارتباطات غیربازار نیز به صورت رسمی و غیررسمی وجود دارد که از اهمیت بالایی برخوردار است. به عنوان مثال در یک سری صنایع افراد خویشاوند در کنار هم قرار گرفته و به فعالیت می‌پردازند.

علاوه بر این ساختار بخشی نیز در یک نظام بخشی از اهمیت بالایی برخوردار است. در هر بخش؛ ساختار بخشی به مجموعه پیوندهای میان محصولات و مصنوعات و ارتباطات میان نمایندگان مختلف هر یک از بازیگران و ذی‌نفعان می‌پردازد و لذا بسیار فراتر از ساختار بازار یا تعاملات اقتصادی است.

در نهایت نهادها از مهمترین ابعاد هر زیست‌بوم هستند. این نهادها را در هر بخش می‌توان به دو دسته نهادهای بخشی و نهادهای ملی تقسیم نمود. به عنوان مثال در صنعت نرم‌افزار استانداردها (نظیر متن باز) نهادهای بخشی هستند و رژیم‌هایی مالکیت فکری و سازمان‌های سیاست‌گذار نوآوری در هر کشور، نهادهای ملی تاثیرگذار بر بخش هستند.

تعریفی از موسسات مالی پابرجا، شرکت‌های فین تک و رگولاتورها

همانطور که اشاره شد بازیگران متعددی در زیست‌بوم مالی وجود دارند. اما بازیگران کلیدی‌تر در بخش مالی را به قرار زیر می‌توان معرفی و تعریف کرد:

① موسسات مالی پابرجا (Incumbents)

② فین تک‌ها (Fintechs)

③ رگولاتورها (Regulators)

تعریفی از موسسات مالی پابرجا (Incumbents)

① در هر بخش و صنعت به بازیگران مسلط و دارای جایگاه و قدرت، لفظ پابرجا اطلاق می‌شود. این واژه در مقابل واژه تازه‌وارد قرار دارد که به معنای رقبای جدید و عموماً کوچک در هر صنعت است.

② در بخش مالی پابرجایان همان موسسات مالی آشنا، نظیر بانک‌های تجاری، اپراتورهای پرداخت، بیمه‌ها و بازارهای بورس هستند که عموماً بایستی برای فعالیت از یک رگولاتور در بخش مالی مجوز دریافت کنند.

تعریفی از شرکت‌های فین تک (Fintechs)

① شرکت‌ها یا استارت‌آپ‌های فین تک، تازه‌واردانی در بخش مالی‌اند که با ترکیب مدل‌های نوین کسب‌وکار و فناوری، خدمات مالی را ارتقا می‌دهند، کمک می‌کنند و یا جایگزین می‌کنند.

② فین تک‌ها عموماً شرکت‌های مستقلی هستند که تمرکز اصلی کسب‌وکارشان بر خدمات مالی است و طیفی از شرکت‌های بالغ تا استارت‌آپ‌ها را شامل می‌شوند.

③ در اکثر تعاریف، موسسات مالی پابرجا که تمرکزشان را در حوزه فناوری بیشتر می‌کنند، شرکت‌های فناوری بزرگ که وارد خدمات مالی می‌شوند (مانند Apple Pay)، ارائه دهندگان خدمات به امور مالی شرکت‌ها (مانند حسابداری، تامین مالی، مدیریت مالی برای شرکت‌های سایر صنایع) و یا

شرکت‌هایی که مدل کسب‌وکار نوآورانه یا فناوری نوین را بکار نمی‌گیرند را زمره فین‌تک‌ها به حساب نمی‌آورند.

فین‌تک‌ها را می‌توان به دو گروه زیر تقسیم بندی کرد:

② فین‌تک‌های محوری (Core Fintechs)

- این فین‌تک‌ها، شرکت‌هایی هستند که به طور مستقیم بر ارائه خدمات یا محصولات برای کاربر نهایی و در حیطه مالی - شامل پرداخت (Payment)، سپرده‌پذیری و وام‌دهی (Deposit & Lending)، مدیریت سرمایه‌گذاری (InvesTech)، مدیریت دارایی (PropTech)، تامین مالی و تامین سرمایه (Financing & Funding)، بیمه (InsurTech) و ایجاد بازارهای الکترونیک مالی و تجمیع‌گری (Financial e-Marketplaces & Aggregators) - تمرکز می‌کنند.
- این فین‌تک‌ها در نگاه نخست بیشتر مالی هستند تا تکنولوژی و به جای ارائه صرف راه‌حل‌های فناورانه، محصولات و خدمات مالی ارائه می‌دهند و محصول محور هستند.
- این فین‌تک‌ها، بیشتر به صورت B2C فعالیت می‌کنند.

③ فین‌تک‌های توانمندساز (Enabling Fintechs)

- این فین‌تک‌ها، شرکت‌هایی هستند که فعال‌سازی زیرساخت‌های خدمات مالی را انجام می‌دهند و در زمینه فرایندها و فناوری‌های توانمندساز (Enabling Processes & Technology)، تحلیل داده‌های مالی (Financial Data Analysis) و تنظیم مقررات (RegTech) فعالیت می‌کنند.
- این فین‌تک‌ها در نگاه نخست بیشتر تکنولوژی هستند تا مالی (دارای پورتفولیوی محصولات مالی نیستند) و زمانی شرکت فین‌تک محسوب می‌شوند که بخش اصلی تمرکز فعالیت آن‌ها و مشتریانشان در بخش مالی باشد.

تعریفی از تنظیم‌کنندگان مقررات (Regulators)

- ① رگولاتور، نهاد یا فردی است که از جانب دولت، حاکمیت یا نهادهای استانداردگذار برای تنظیم مقررات و نظارت بر محدوده‌ای از فعالیت‌ها یا بخش‌های صنعتی منصوب می‌شود.
- ② بانک‌های مرکزی، بیمه‌های مرکزی، نهادهای ناظر بر بورس، سازمان استاندارد، تنظیم‌کنندگان مقررات ارتباطی و نهادهای امنیتی از مهمترین رگولاتورها در بخش مالی‌اند.
- ③ اقتصاد، تجارت، حقوق و سیاست در سطوح مختلف محلی، ملی و جهانی از جمله محیط‌های کلان حاکم بر زیست‌بوم مالی هستند. بر هر یک از این محیط‌ها مقررات و قوانینی حاکم است که بر مقررات و قوانین حاکم بر زیست‌بوم مالی نیز اثر گذار است.
- ④ نهادهای تنظیم مقررات و نظارت تضمین‌کننده‌ی ادامه فعالیت زیست‌بوم مالی با کارکردهای تعریف شده هستند. هدایت نوآوری‌ها از مهمترین دغدغه‌های این نهادهای ناظر است.

منابع کلیدی

مهدی اسماعیلی رخ و همکاران، (۱۳۹۷). بانکداری باز: به همراه معرفی چارچوب بانکداری باز انگلستان، انتشارات نسل روشن.

AFI. (2016). Digital financial services: Basic terminology.

Diemers, D., Lamaa, A., Salamat, J., & Steffens, T. (2015). Developing a FinTech ecosystem in the GCC. Dubai: Strategy&, 16.

Ernst & Young (2017). Germany FinTech Landscape: Insights into the response of financial institutions to FinTechs and inter-FinTech collaboration.

Finovation, <<http://www.finovation.ir>>.

Investopedia, <www.investopedia.org>.

Malerba, Franco, and Luigi Orsenigo. (1996). Schumpeterian Patterns of Innovation Are Technology-Specific. *Research Policy* 25: 451–78. doi:10.1016/0048-7333(95)00840-3.

Malerba, Franco. (2002). Sectoral Systems of Innovation and Production. 31: 247–64.

McWaters, J., & Galaski, R. (2017). Beyond FinTech: A Pragmatic Assessment of Disruptive Potential in Financial Services. In World Economic Forum. August. Retrieved www.weforum.org (Vol. 2, No. 1).

McWaters, R. J., Bruno, G., Lee, A., & Blake, M. (2015). The Future of Financial Services-How disruptive innovations are reshaping the way financial services are structured, provisioned and consumed. In World Economic Forum (pp. 1-178).

Wikipedia, <www.wikipedia.org>.